

Fra Klim Sogn.

Af August F. Schmidt.

II.

LANGS hele Vester Han Herreds nordlige Kyststrækning er en bred Klitrække, der dog flere Steder afbrydes af Klitbjærg. *Klim Sogn* har ogsaa sin Part af Klitterne, der nu for en stor Del er dækkede af Plantager. Der findes i Sognet ikke mindre end 227 Hektar bestaaende af Klitarealer og Stenmarker. Klitterne er fremstaaede ved Flyvesandets Flugt ind over Landet. Naar Flyvesandet langs hele Thisted Amts Vest- og Nordkyst har faaet Lejlighed til at brede sig saa vidt som Tilfældet er og derved har foraarsaget store Ødelæggelser, har dette bl. a. sin Grund i, at Beboerne i Kystegnene forhen lod deres Faar og Kreaturer afæde Plantevæksten i Sandregionerne ved Havet. Det var vanskeligt at faa Folk til at indse, hvor forkert det var, at Kreaturerne fik Lov til at opæde de unge Spirer om Foraaret, saa der ikke om Sommeren kunde fremvokse kraftige Planter med stærke Rødder til at binde Sandet. Hvis der har været Skov i gammel Tid i Klim Sogn og denne er blevet ødelagt, har Skovudryddelsen selvsagt ogsaa gjort sit til, at Flyvesandet har kunnet fare ind og dække Landet langs Havet. Hvor meget Skovenes Udryddelse langs Kysten har betydet for Sandflugtens Udbredelse, specielt i Klim Sogn, tør jeg ikke endnu udtale mig om. *Troels Lund* mener, at Nedhugningen af Skovene ved Vestkysten er Aarsag i Klitdannelserne. Dette passer nu dog ikke altid. Han er sikkert kommet paa den Tanke ved at læse Folkesagnene om forsvundne Skove langs Jyllands Vestkyst. Disse Sagn kan være fremstaaet en Tid lang efter de store Sandflugtsødelæggelser i det 16.-17. Aarhundrede¹). De kan ogsaa have Svenskekrigens Hærgninger til Forudsætning, saaledes som Tilfældet er med Sagnet om Klitdannelserne i Klim Sogn. *J. M. Thiele* fortæller saaledes i sit Værk: *Danmarks Folkesagn* 211 (1843), 37, at der i Vester Han Herred stod betydelige Skove i den Tid Svenskerne var der (vel i 1658-60). Disse Skove blev af Fjenderne ganske afbrændte. Dette havde til Følge, at Flyvesandet brød frem og dannede de Klitter, som nu ses i Klim Sogn, og hvori man endnu stundom finder Træstubbe og Rødder af forsvundne Skove. I Forbindelse med Sagnet om de afbrændte Skove kan anføres, at *Ane Bolette Jensdatter* i Klim fortalte til *Evald Tang Kristensen*, at ”her Nord i Klitterne har det i gammel Tid været opdyrket og der kan findes gamle Agerfurer. *Blegsted* har i gamle Dage været en Herregaard, der

blev ødelagt af Sandflugten. Nu er det ikke en Gang en Bondegaard²).

I Tilslutning til Sagnene om Sandflugten bør det nævnes, at der ogsaa foreligger Folketradition om *Pestens Hærgen* i Klim Sogn. Næsten alle Indbyggere døde af Farsoten, der i gamle Dage rasede saa stærk i Egnen. I den nordligste Gaard i Klim By, den saakaldte Nørgaard, boede der en Snedker, som lidt efter lidt havde gjort Kister til alle Mændene i Byen. Da han tilsidst var ene tilbage, gjorde han ogsaa en Kiste til sig selv og stillede den med Enden ud af Døren, i det Haab at en forbigaaende kunde blive opmærksom derpaa og nedgrave den i Jorden, naar han var død, og ikke længe efter gik hans Forventning i Opfyldelse³). Dette Vandresagn kan vel til en vis Grad godt have virkelige Begivenheder til Forudsætning ogsaa fra Klim.

Vi skal nu imidlertid høre om mere opmuntrende Emner i det følgende, end hvad der ovenfor er hidsat angaaende Ødelæggelser og Pest i Klim Sogn. Der vil blive fremsat en Del Enkeltheder om Arbejde, Levevis, Folketro m. v. Og vi lægger for med en Skildring af *Markarbejdet* paa en Bondegaard, saaledes som dette gik for sig o. 1885 - og saaledes som det altsaa havde fundet Sted uden større Ændringer gennem mange Tider tilbagead. Vi maa nemlig erindre, at det egentlig først var i Tiden efter 1885, at de tekniske Fremskridt begyndte at præge det daglige Landbrugsarbejde. Grundlaget for de følgende Oplysninger om Landmandens Hovedbestilling i det gamle Klim (og tildels i Vust) er nogle Optegnelser, som *Niels Pedersen Torhave (Torhauge?) fra Klim Terp* nedskrev i Vinteren 1885, medens han var Elev paa Galtrup Højskole. Hans Meddelelser, der er Besvarelsen af en Stilopgave, blev nedskrevne til Brug for Folkemindeforskeren *H. F. Feilberg*, der i 1880'erne samlede Stof, ikke alene til sin Ordbog over de jyske Almuemaal, men ogsaa til sit Værk: *Dansk Bondeliv* som det i Mands Minde førtes, navnlig i Vestjylland. Hvor meget Feilberg til sine hver for sig uovertrufne Arbejder har brugt af Niels Pedersen Torhaves Skildring lader sig selvsagt vanskeligt afgøre.

Niels Torhave indleder med at fortælle om Foraarets Begyndelse. Saa snart der er Tanker om, at *Tel* (frossen Skorpe i Jorden) er ved at gaa af Jorden, saadan at Ploven kan sættes i den, kommer Manden ud til Karlen for at se efter, om han snart er færdig med Tærskningen, for nu kan han om kort Tid begynde at

¹ Om Flyvesandets ødelæggelser i Thy se S. C. Sortfeldts Afhandling i nærv. Aarbog 1920, 145 ff.

² E. Tang Kristensen: *Danske Sagn* III, Nr. 1596.

³ J. M. Thiele: *Danmarks Folkesagn* 211 (1843), 59 med Henvi-
sing til Schach Staffeldts Digte I: Snedkeren i Pestens Tid.

pløje. Det viser sig da, at den sidste Byggulv er saa langt nede, at Karlens Hage kan naa højere end den, og de øvrige Gulve er han færdig med. Han bliver svært glad ved at høre Husbondens Tale om Foraarspløjningen og med fornyede Kræfter tager Karlen fat paa Plejlen og arbejder saa haardt han kan, for saa snart som muligt at blive færdig med Tærskningen. Da der er gaaet et Par Dage, kan han sige til Manden, at i Morgen skal de have af Lo, for nu har han ”optorsken”.

Den første Dag Karlen er i Marken med Hestene, synger han om Kap med Lærken. Karlene paa Nabomarkerne er ogsaa ude. De raaber glade til hinanden og udtrykker deres Fornøjelse over endelig at være slupne ud af den kedelige Tærskelo. Det gaar noget trent med *Pløjningen* i Begyndelsen. Ploven er jo slem rusten, det varer dog ikke saa længe, inden den er slidt blank, og nu gaar Arbejdet strygende Fure op og Fure ned. - Et andet Arbejde, der paabegyndes tidlig om Foraaret er *Stensamlingen*. Den Ager, der har været sidste Kærve i forrige Sommer, skal lægges ud i Aar. For at Leen ikke skal slaas takket i Stenene, naar Kornet skal høstes, bliver de samlet af først om Vaaren. Det er en Bestilling som Drengene og Pigerne tiest maa udføre. Naar det er godt. Vejr, er det en Fornøjelse at samle Sten, især er Pigerne glade ved dette Friluftsarbejde. Stensamlerne har hver en Bøtte eller en Spand at samle Stenene i. Stenene lægges i nogle Dynger midt paa Agrene eller i nogle forslidte Hjulspor. Niels Torhave omtaler dernæst, hvorledes han som Dreng har været med til at samle Sten paa *Vust Mark*, der var ualmindelig stenrig. Paa en Del Strandrevler ved Vust er en overmaade Mængde Sten. Det var meget vanskeligt at pløje Tofterne ved Vust, fordi Ploven uafbrudt stødte mod store Sten. Til saadan Toftpløjning mentes kun at kunne bruges de gammeldags Hjulpløve. En Dreng skulde ligge ovenpaa Ploven hele Tiden og saa kunde den endda blive vippet i Vejret og af Furen, naar den gik imod en Kampesten. Det var en ubehagelig Bestilling for en Dreng at ligge paa Ploven i en stenrig Ager.

I den travle *Foraarstid* skulde Karlen op Kl. 4 om Morgenen for at fodre Hestene. Naar Morgensysselens ved Hestene var besørget og Karlen havde faaet sin Davre, skulde han ud at pløje. Da var Klokken kun 6. Kl. 9 maatte Hestene bede. Var Gaarden saa stor, at den havde to Spænd Heste, kom Drengen eller Manden ud med Afløsningsspændet nævnte Klokkeslet. Hestene bliver skiftede, Karlen spiser i en Fart sin Formiddagsmiddag og fortsætter med Pløjningen. Kl. 11½ skal han hjem og have ”Ojen” (Middagsmad). Naar den er spist, faar Karlen sig en Middagslur, der varer en halv Time, medens Drengen holder Hestene ved Krybben (dvs.: fodrer dem). Hestene, der fik fri Kl. 9, maa nu for Ploven over Middag. De bliver afløste Kl. 4. Da faar Karlen en Bid Mad paa Marken. Han maa nu blive ved med Pløjningen til Solen gaar ned i Vesten. Saa kan han

spænde Hestene for Vognen, der staar i Marken, og køre hjem. Først nu maa han tænde sin Pibe, som han saa kan sidde saa behagelig og smøge af under Hjemkørslen. Naar han kommer hjem, skal han gaa og sysle ved Hestene. Da kan en Karl rigtig gaa og fryde sig og blive glad og veltilpas: Hestene har godt at æde og en god Dags Arbejde er udført.

Det kan nu ikke vare saa længe, inden der skal lægges *Kartofler*. Til det Arbejde kræves en Del Mandskab. Der er først blevet kørt nogle Læs Gødning ud midt paa den Ager, hvori Kartofflerne skal lægges. Af Gødningen skal der langes en Nævefuld paa hver Kartoffel. Dette Arbejde udføres mest af Karlen og Drengen, medens to Piger lagde Kartofflerne med bestemt Melletrum i Furen. Manden selv kørte Ploven.

Naar nu den *Borde*⁴), som var blevet vendt om Efteraaret, er ved at grønnes igen, bliver den pløjet nok en Gang, før der bliver *saaet Byg* i den. Denne første Kjørre Byg er man bedst ved med Gødning. Naar *Gødningen* skal køres ud, maa Karlen tidlig op og fodre Heste og smøre Vogne, saa alt kan komme til at gaa glat. Da der er langt ud til Marken, fordi Gaardene ligger saa tæt sammen, skal der flere Vogne i Brug, for det meste tre Vogne af den Slags, hvor der kun er en Undervogn med fire løse Fjæl paa hver. Kl. 6, naar Davren er spist, kører Manden i Marken med det første Læs Møg. Naar han er kommet godt afsted, spændes det andet Par Heste for den næste Vogn, som en Dreng saa kører ud imod Manden. Det maa stiles saadan, at Manden og Drengen kan mødes midtvejs mellem Ageren og Gaarden. Naar Drengen kører tilbage med tom Vogn, vil han gerne snige sig til at køre i Trav, men det maa ikke finde Sted i Drøvtens (dvs.: Driftens) Tid, da Hestene har travlt bestandig. Den, der er mest Ryk for, er Karlen. Han maa klare sig med at fylde de tre Vogne, saadan at der altid er en parat, naar Drengen kommer hjem med tom Vogn. Det kan nok se ud, som det er meget strengt for Karlen, men dog kan han have det saa godt, naar han bare ikke er doven. Vil han have rigtig god Skik i Møddingstedet, skovler han Bunden ren efterhaanden som Gødningbænkene bliver kørt i Marken. Er det en ordentlig Møddingplads, enten brolagt eller med Lim (dvs.: Kalk) i, kan det være en sand Fornøjelse at have saa travlt, at man kan faa gjort ren, hver Gang en Vogn er blevet tillæsset. Arbejdstiden er inddelt som ved Pløjningen. Flere Dage i Træk køres der Gødning ud. Bagefter skal den sprede og pløjes ned. Hvert Læs er blevet lagt paa to Steder paa Ageren. Stakkene skal spredes ordentlig og jævnt, saa der ikke i Byggen skal blive særlig grønne Pletter. Mange Steder hjalp Pigerne med at sprede Møg. -

Niels Torhave skriver nu ikke mere om Foraarsarbejdet, men fortæller videre om *Høsletten*.

⁴ *Baarer*, Agrene i Omdrift, mens de ikke er besaaede.

*Borhøen*⁵) ligger en otte Dage paa Skaar for at vejres, sommetider dog ikke saa længe, dersom det ikke har regnet. Alle Mand skal nu ud og hverre Hø. Hver har en Rive at udføre dette Arbejde med. Folkene gaar i en lang Række og hverrer, det ser ud som naar en Flok Ænder kommer vrikkende, Altid gaar man paa den Side, som Vinden blæser til. Hvem, der ikke er vant til Hverrearbejdet, er det en noget treven Stilling at gaa i, men ellers kan det forresten gaa helt gemytligt. Saa snart man kommer til den ene Ende, gør man omkring, og det gaar nu saadan, til man er færdig med den ene *Koble*⁶), den anden gaar det ligesaa, dersom der er flere. Er der Solskin fra Morgenstunden af, og det tillige lufter lidt, hverres Høet om Formiddagen, saasnart Duggen er af Jorden. Ser det saa ikke ud til ”Nedfaldsregn”, kan man trøstigt spise sin Middagsmad og derefter tage sig sin reglementerede Middagslur. Efter Middagssøvnen skal man i Marken og stakke Hø. Karlene har hver en Fork, Pigerne en Rive. Høet skydes sammen i nogle Dynger, hvor Stakkene skal staa. Nogle sætter Stakkene med Forken, andre med de bare Næver. Høje, runde Stakke sætter nogle Folk, andre former dem aflange, de skal saa vendes med Enden mod Vinden for ikke at blæse omkuld. De fleste lange Stakke vender i Øst og Vest, fordi Vestenvinden om Sommeren gerne er den haardeste. Naar Høet har staaet i Stak fem til seks Dage, køres det hjem i Laden, hvor det saa bliver, til det bliver baaret for Kreaturerne. Naar man er færdig med at slaa Borhø, skal man i *Engene* og slaa Græsset der. Det var tit meget fornøjeligt, da Folk fra flere Gaarde ofte mødtes samtidig i Engene saadan var det hyppigst i Vust - og saa havde de det morsomt sammen. Det var jo ogsaa et smukt Syn at se saa mange unge Mennesker i fuldt Arbejde paa Engen. Drengene, der ellers passede Kreaturerne, var meget opsatte paa at komme ned til Slaakarlene. Der kunde de ofte faa lidt Honning, da der var mange Humleboer. Mange Drenge vilde gerne køre paa *Slæbe*. Den lignede en Slæde og brugtes til at køre Hø paa. Der var en Hest spændt for. Naar Pigerne havde revet Høet sammen i store Strimler, skulde Slæbedrengen køre det hen, hvor *Koblen*⁷) skulde være og saa rage det af i nogle smaa Klatter. Det var noget for Drengene den Slæbekøren. Naar Høet var vejret og tørt, blev det kørt ind. Det var et strengt Arbejde, men det gik med Liv og Lyst.

Man var nødt til at have travlt med Høet, da Rug og Byg nu var ved at modnes. Og det gjaldt jo om at blive færdig med Høet inden *Kornhøsten* begyndte. Høsten var den skønneste Tid. Karlen maatte da have en Høstpind paa (dvs.: Mejeret paa Leen), Pigerne

hvide Forklæder for og hvide Ærmer paa, for at Kornet ikke skulde slide for meget paa Trøjærmerne. Saa maatte der to til at rive, Manden og Stordrengen, ja sommetider ogsaa Konen, naar hun ikke havde noget at forrette hjemme i Huset og samtidig havde Lyst til at hjælpe i Marken. Naar Byggen skulde høstes, var der gerne tre til Stede, Karlen til at høste, Pigen til at binde op og saa en til at rive. Naar Vinden var saa belejlig, at man kunde gaa paa Siden af et Fald Byg, da var den ogsaa mere stadig at være ved, men saa skulde der ogsaa flyttes Neg ind paa hver tredje Drøvt. Var der er dygtig Opbinderske, kunde hun gerne klare sig, baade med at binde op og flytte Neg ind engang imellem for Riveren. I stærk Varme kunde Riveren let gaa og blive doven i det, endskønt der var Arbejde nok. Der skulde tre Neg til en Kærre, og de skulde staa i Rader langs hen ad Ageren. - Rugen er der kun to til at høste, der er ingen River med her. Den bindes blot op og Negene smides paa Stedet. De ligger saa indtil tre Dage, saa skal de bæres sammen i Rader, saadan at den Side, der har ligget nedad, nu vendes udad. Er det ikke Tørvejr naar der høstes, skal Negene straks bæres sammen og rejses i Rade. Der bliver sat 6 Neg paa hver Sted. Rækken af Neg skal være lige, som sat efter en Snor, det tager sig godt ud.

Efter længere eller kortere Tid - alt efter som Vejret har været - er Kornet tjenlig til Indkørsel. Der bliver nu sat to eller tre Piger til at binde Negene sammen tre og tre. Da Kornet ikke er saa højt, er dette Arbejde ikke saa farligt. En Karl forker paa Marken under Indkørslen. Har han lidt tilovers for Pigerne, der binder, hjælper han dem i Ventetiden mellem hver Vogn, han skal forke Kærvene paa. I Høsttiden er Folk ikke saa bange for at tage en Daglejer og give en større Dagløn, naar bare de kan faa bestilt saadan, at det klodser noget. Hjemme i Laden skal jo være to til tre Mand i Gang. Manden selv sætter Kornet, - saa bliver dette Arbejde gjort ordentlig og som han vil have det, - en Dreng tager fra og en Karl eller Pige forker af Vognen. I Høstens Tid hænger man i den udslagne Dag og til langt ud paa Aftenen. Man gør bare et lille Ophold om Middagen, medens der spises. Der er slet ikke Tid til at tænke paa Middagssøvn. Naar man har faaet ”opskaaret” eller ophøstet, skal man have ”*Skorregrød*”. Ved samme Lejlighed kommer Naboerne til for at smage af denne Grød. Bagefter drives der lidt Løjer og Kunster, hvad man nu kan finde paa, f. Eks, ”klappe i Hænde”: en Person sidder paa en Stol med et Lommetørklæde, en anden skal lægge sit Hoved deri og lægge sin ene Haand frem paa Bord eller Kiste, for at de andre kan slaa i Næven. Kan han saa gætte, hvem det var, der slog, skal den, der udpeges, lægge sit Hoved i Lommetørklædet. Der er nogle, som er rigtig gode til at gætte, men andre kan gerne faa den Fornøjelse at ligge længe (eller mange Gange), før han gætter, hvem der slaar. Slige Fornøjelser bliver man saa ved med, indtil man er færdig til at gaa hjem igen. Lidt

⁵ Hø paa Græsmarkerne.

⁶ *Koble*, et Arbejdsudtryk under Højbjergningen. ”Kobbel” er et stort bredt Strøsted, ”Hale” et langt smalt. ”Aa strø paa Kaabel”, sprede til Tørring (Vens.). ”Kyr Hyj i Kobel” (Lild S.) (Feilbergs Ordbog). Her kan Koble dog vist ogsaa betyde: hegnet Mark.

⁷ Her findes Koble i Betydningen Strøsted (jfr. tidl. Note).

Opbruddet bliver der vartet op med en Kop Kaffe med Æbleskiver. - Naar Kornet er kommet i Hus, festes der paa lignende Maade som ved Opskæret. Nu skal man have "*Kornihusgrød*". Kan saa nogen, enten Naboer eller en og anden af Husets Folk, Karle og Dreng, komme afsted med at stjæle Grøden og faa den fjernet, saa ingen kan finde den, er der udført en Heltegerning. Der skal, som det vil forstaas, stadig staa en og være Vagt ved Grøden hele Tiden. Hænder det sig nu, at Vagten vender sig fra Gryden for at gaa ind i en anden Stue, kan Grøden let være forlist ved Tilbagekomsten; men kan den findes, er dette jo en Fornøjelse for Vagten. Findes Grøden derimod ikke, faar Vagten som rimeligt er Tusind Ulykker. Det hændte sig et Sted, at en Dreng fra en Nabogaard stjal en stor grydefuld Grød og fjernede den saaledes, at ingen den Aften fandt den. Manden var vred, som ikke var saa sært, da Folkene jo nok var sultne efter den gode Risengrød. Men Dagen efter, da Datteren skulde hen og have noget Tøj hængt til Tørre, fandtes under dette - det laa paa en Kedel - Grøden, der var blevet savnet saa stærkt Aftenen før.

Naar Høsten er til Side, skal Karlen igen til at pløje, denne Gang til Rug. *Efteraarpløjningen* er ikke saa vanskelig, da Jorden nu er let og blød at arbejde i. Der, hvor Rugen skal saas, var forinden Førstekærvebyg. Om Efteraaret skal der ogsaa vendes Borrer (Græsmark), hvad for Resten finder Sted, inden man pløjer til Rug. Med *Efteraarpløjningen* er man færdig med Sommerarbejdet, og Karlen kan saa begynde igen at svinge Plejlen i Laden.

Vi har nu hørt, hvad Niels Pedersen Torhave saa hyggeligt har Fortalt⁸) om Arbejdet paa en Bondegaard i Klim Sogn. Selv om ældre Mennesker kender Træk, der nøje svarer til Torhaves Skildring, maa vi dog huske paa, at i Fremtiden vil ingen kunne faa Oplysninger om det gammeldags Landbrugsarbejde i Klim og Omegn uden ved bl. a. at stifte Bekendtskab med en Redegørelse som den af Torhave, der nu her er offentliggjort for første Gang.

- - -

I gammel Tid, da Folks Levemaade var saa uhyre nøjsom, var Vinteren især haard at komme igennem for fattige Folk. *Brændselsspørgsmaalet* var af stor Vigtighed, saa meget mere som daarlige Ildsteder krævede meget Brændsel. Der kunde gaa flere Uger, inden de frosne Ruder i Opholdsstuen blev tøde op. Var det mod ondt Vejr, vilde Skorstenen ikke trække, saa slog Røgen ned. Man samlede nyfaldne Grene, Grankogler o. s. v. og havde ikke saa lidt Arbejde med at faa Ildebrændsel slæbt hjem i Tørvehuset.

Brødet var forhen ikke saa godt som nu, det bestod ikke af rent Rugmel. Til *Middag* spiste man megen *Grød*, og om Aftenen spistes der kold Grød med varmt Øl over. Rugmelsgrød var en almindelig Ret. Naar den

var kold, var den saa stiv, at man kunde skære i den og spise den som Brød. For at spare paa Brændselet, svøbte Konen ofte et Fad Grød ind i et Vidskestykke og holdt saa Grøden varm i Sengen under Dynen, indtil Spisningen begyndte. Det var imidlertid skralt mange Steder med Renligheden, og Utøj var hyppige Gæster i Sengene. Vidskestykket om den varmer Grød var et godt Tiltrækningsmiddel for Lusene. Folk spiste megen *Kaal*. Om Søndagen blev der kogt en mægtig Kedelfuld, og af den blev der spist hver Dag i Ugen. - Endnu omkring 1800 var *Kartofler* en stor Sjældenhed, men snart kom dog den Tid, da Kartoflerne stod paa Bordet i Bondens Hjem baade Middag og Aften. Der var Meldyppe til dem. Kartoffelmel havde Folk selv. Salt kogte de af Tang. Det var ofte ret knapt med *Mælk*, da der ikke blev holdt saa mange Køer. *Smørret* var ikke ret godt og kunde være snavset. Det kostede en Tid kun halvfjerde Skilling Pundet. Bønderne spiste ikke meget Smør. Det blev solgt eller gemt til fremmede, der kom paa Besøg. I en Gaard, hvor Meddelerens Fader tjente, kom der en Klat Smør i det store Fad Grød, som hele Familien og Tjenestefolkene samtidig spiste af. Men det var kun Gaardmanden, som dypede i Smørhullet. Folkene lod, som om de ogsaa vilde dyppe Skeen, men de trak den hurtigt tilbage igen.

En *Gris* kostede 3-4 Mark. Om Sommeren stod Svinene tøjrede med Klaptræer paa. En *Ko* kostede 5 Daler. Kalve spiste man slet ikke. Hvor det var knapt med Penge, spistes der ikke ret meget Kød og Flæsk. Naar Saltkarret var tomt, spiste man *Fisk*, og det var almindeligt, at Folk hentede en Mængde Fisk hvert Foraar og Efteraar ved Kysten. Undertiden havde man flere Læs tørrede Sild paa Loftet. Høstsilden blev saltet. Naar Folk spiste Sild, knækkede de Fiskens Rygrad af Frygt for Trolde. - Mangen Husbond lagde ikke Skjul paa, at han var misfornøjet, naar Tjenestefolkene spiste saa meget, at Fadene tømtes. I en Gaard havde man et *Ølkrus*, i hvis Bund der var et Billede af Jesus. Karlen drak altid til Bunds og sagde halvt undskyldende: "Jeg vilde saa gerne se den milde Herre Jesus". For at vænne ham af med at drikke saa meget, købte Konen et andet Krus, i hvis Bund der var et Billede af Fanden. Men Karlen drak stadig til Bunds og sagde: "jeg vilde ikke levne en eneste Draabe til ham, det slemme Skarn". Han var altsaa uforbederlig! - Meddeleren har set et Bord i en Folkestue, som i Pladen havde runde Fordybninger langs Randen. I disse Huller blev Maden hældt op, og heraf spiste de i Stedet for af Skaale eller af Tallerkener. Før Kaffens Tid kom, drak man *Hyldevand* og *Røllikevand*, som Folk selv kogte. Over Spisebordet hang en Snor ned fra Loftet med et Stykke Kandis i. Naar de saa drak Røllikevand, slikkede de imellem paa Sukkeret. I den allerførste Tid *Kaffen* kom i Brug, fik man i mange Hjem kun Kaffe til Jul, Paaske og Pinse. De gamle Koner talte Kaffebonnerne, de skulde bruge. Meddeleren fortæller Historien om den gamle Kone i

⁸ N. P. Torhaves Optegnelser findes i Dansk Folkemindesamling 1906/46: 1315.

Klim, der tog fejl af Shagtbak og Kaffe⁹), og slutter sin Beretning med at anføre, at gamle Folk troede, at Hjertet var et Ynglested for Indvoldsorm, og derfor var det godt undertiden at drikke en Dram¹⁰).

Efter nu at have stiftet Bekendtskab med to sammenhængende Skildringer fra det gamle Bondeliv i Klim og nærmeste Omegn skal der anføres forskellige hidtil spredt tilgængelige Træk, der paa forskellig Vis giver Indtryk af Folkeliv og Folketro i vort Sogn i tidligere Tider.

Niels Kristian Bertelsen, Gjøttrup, fortalte i 1890'erne til *Evald Tang Kristensen*, at Folk "forleden Aar fandt en Tønde ude i *Klim Remme*, da de harpede Grus. Den Gang de fik den slaaget i Stykker, fandt de Skelettet af en Mand. De mente, det var en *Kræmmer*, der for mange Aar siden var helt forsvunden. Han havde siddet i Selskab med nogle andre om Nattten, og saa var han bleven helt væk. Andre siger, at han fandtes i *Thorup Klit* af en, som hentede et Læs Sand. Den Tønde havde siddet der vel over 50 Aar. Benene blev begravede paa Kirkegaarden"¹¹). - Et andet Træk om et Dødsfald, der tilmed giver Oplysning om Bygningsforhold, bør dog ogsaa høres. En Karl paa en Gaard i Klim Sogn skulde op paa Loftet at rage Hø ned til Kreaturerne. Han blev saa længe deroppe, at Manden blev utaalmodig og gik op paa Loftet for at se efter ham. Da han kom derop, løb han imod noget, hvorefter han blev saa forskrækket, at han løb ned igen. Lidt efter vilde han imidlertid op at se efter, hvad det var, han var stødt imod, og fandt da, at Karlen havde hængt sig. Han vilde nu bære ham ned, men begge faldt gennem Loftet og saaredes, at Manden kom til at ligge saaledes, at Manden kom til at ligge under den døde Karl¹²).

Ved en Eksamen kom Læreren under sin Samtale med Børnene til forelægge dem det Spørgsmaal, om man kunde spise en Ræv. Efter nogen Betænkning vovede en af Pigerne at svare ja, men Læreren sprang straks hen og gav hende en Kindhest med de Ord: "Velbekom dig med den"¹³!

Seminarielærer C. M. C. *Kvolsgaard*, der var fra Lild, har meddelte en *Remse* om en Del Mænd i Klim, hvoraf flere endnu var levende, da *Kvolsgaard* i 1890'erne gengav Remsen for E. Tang Kristensen.

Den lyder saaledes:

A ka en Rim om Jæp i Klim;
si nar i Jæpes Kjar
dæær staar en Hus,

dær æ mured aa Stejen, Lejer aa Grus.
Kræn Imer war Muurmæjster,
han saaaa, dænd sku wænn i Øster aa Wejster,
men dær war ikkun jæn Par Spænder
aa Huw i bægge Ænder,
saa kan ed snaaer wæær de samm, hwa Wænn en wænder;
Temmermanden war Jørrer Styrbæk,
han saa: Dænd Hus blæsser snaae væk.
Kræn Hannsen han tæked,
de bodde knaged aa knæked,
mæn saa kam Per Pend
aa so derend aa slow en Grend
aa saaaa: De mo naak wæær etter Jæpes Send¹⁴).

Et Skattegravningssagn er ogsaa knyttet til Klim Sogn. Der var engang nogle Mænd, som fik i Sinde at grave en Skat op paa *Klim Remme*. "De red af Sted ved Nattetid og saa Lys foran dem. De red hen til Lyset og kastede en Kniv deri. Derpaa red de hjem igen efter et Væрге at kaste med, og de talte ikke et Ord til hinanden fra den Tid, de havde smidt Kniven i. Saa kastede de, og ligesom de kastede, kom der saa meget Skidteri om dem: Hunde, Ræve og alt, hvad ledt er. Det var ikke nok med det, for saa syntes de, at Kirken var tæt ved dem, og at den vilde vælte paa dem. Men de blev ved at grave alligevel. Endelig syntes de, at deres Kvinder kom hen til dem, men de lod sig ikke forstyrre og kom til Kisten. Saa rykkede de den halvt op, men da var der en, som sagde: "Nu i Jesu Navn, saa overvandt vi det endda, hvor galt det end har været". Da sank Kisten igen"¹⁵).

I den nordlige Del af Heden, der strækker sig fra Grønnestrand og videre Vest paa langs Jammerbugten, optraadte der i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede et *Genfærd*, der blandt Udflytterne paa Klim Strand gik under Navnet: "*Den sorte Mand*". I 1922 vidste man at fortælle om flere da levende Beboere, der havde mødt Skikkelsen i Nærheden af "Forpagterens Sted", en Hedelod, hvor der for en Del Aar siden havde ligget et enligt Hus, der beboedes af en ejendommelig Person, som gik under Navnet Forpagteren, og om hvem man berettede forskellige mystiske Historier med Hensyn til Strandinger og Strandingsgods. Sidste Gang, *Genfærdet* vides at være set, ligger ca. 40 Aar tilbage, og refererer sig til en Aften i Maaneskin, da Brødrene *Jens* og *Per Klit* vendte hjem fra et Besøg hos deres respektive Kærester paa Klim Kær. Som de gik sammen og var naaet ind i Heden øst for Forpagterens Sted, hvor Samtalen kom til at dreje sig om "den sorte Mand", greb Per sin Bror i Armen og hviskede: "Der er han!" Samtidig pegede han paa en spøgelsesagtig Skikkelse, der dukkede op foran dem og kom henimod dem, en underlig Fremtoning, nærmest lig en Tørveskrue, der bølgede ud og ind. De to Vandrere gik op til Siden for at undgaa Fænomenet, som imidlertid drejede til

⁹ Meddelt i *Fra Klim Sogn I* (Historisk Aarvog for Thisted Amt 1931, 186 f.).

¹⁰ Beretningen om Levevis og Brændsel m. v. er fortalt af en 80-aarig Gaardejer til Aalborg Stiftstidende ³⁰/₈ 1924. I Dansk Folkemindesamling angives Oplysningerne at stamme fra Klimegnen, hvad ogsaa en Del Enkeltheder tyder paa.

¹¹ Evald Tang Kristensen: *jysk Almueliv V*, Nr. 485.

¹² Opt. 1924 af Johs. Koopmann, Klim (D. F. S. 1906/46: 1315).

¹³ E. Tang Kristensen: *Kuriøse Overhøringer II*, Nr. 14. Fortalt af A. N. Lundgaard.

¹⁴ E. T. Kristensen: *Jysk Almueliv Tillægsbind I*, Nr. 1599. Jfr. smsts. VI, Nr. 794 Oplysninger om Dialekten i Klim og Omegn.

¹⁵ E. T. Kristensen: *Danske Sagn III*, Nr. 2305. Medd. at Nik. Christensen, Aaby, Kær Herred.

samme Side uden om en lyngbegroet Klithøj. De satte sig da ved Højens Fod, og i det samme skred Kogleriet forbi og indhyllede dem i et Mørke saa tyst og tæt, at de ikke kunde se en Haand frem for sig. Men kun et Øjeblik, saa gled Genfærdet og det hele videre og forekom dem da nærmest lignende en Skikkelse til Hest midt i en fremadskridende sort Sky. Saa snart Mysteriet var passeret, blev det lyst igen, og Maanen skinnede hen over Heden som før. Man ved ikke noget om, hvem den sorte Mand var. Han siges at være et Genfærd, der stammer fra en Stranding for mange Aar siden; det siges ogsaa, det er Forpagteren, der gaar igen, fordi hans Adfærd ved Stranden har gjort ham hvileløs, saa han nu og da flakker om som Genfærd i Egnen ved Klim Strand. Jens og Per Klit sad ganske stille og ventede paa, hvad der vilde ske, da han gik forbi. De var af den Tro, at det var ”Skidteri”, som man helst skulde lade gaa sin Gang. De havde hørt saa meget om Spøgeri og Genfærd, da de var Børn, saa de var ikke helt ukendte med sligt. Der var flere som havde mødt den sorte Mand, men det ligger forud for den Tid, der her er Tale om. Da Per Klit blev spurgt ud om, hvad han troede det var, han mødte sammen med sin Bror hin Aften, gav han følgende udmærkede Svar: ”Derom kan jeg ikke sige noget, som Folk nu om Dage tager alvorligt, men vist er det, at det er den mærkeligste og mest gaadefulde Hændelse, jeg nogensinde har været stillet over for, og det vil jo altid sige en Del, naar man har henlevet hele sit Liv ved Jammerbugten og fra Barn af været vant til at færdes ved Stranden i Storm og Uvejr, stundom i mørke Nætter, hvor alene Havets frygtelige Brølen er ved at kunne gøre én angst særlig i de unge Aar.”¹⁶⁾

Da vor største Folkemindesamler *Evald Tang Kristensen* først i Juli 1890 var i Klimeggen at samle Folkeminder, var han saa heldig at træffe Gaardejer *Lars Djernis*, der ejede Nymark Møllegaard ved Brovst. Djernis, der var født 1828 i Klim, var en velstaaende Mand, der tog vel imod Tang Kristensen og fortalte ham en Del om Fortids Skik og Levevis i Klim. Nogle faa Dage senere kom E. T. Kr. til Klim. Han var ved den Lejlighed nede i *Imer* hvor han besøgte den gamle Kone *Ane Bolette Jensdatter* (Justdatter?). Hun var ikke saa ilde til at fortælle, men de Minder, E. T. Kr. nedskrev dér, var ogsaa hans hele Udbytte i Klim og to Nabosogne. E. T. Kr. ”var ogsaa inde at hilse paa Frimenighedspræst *Møller*, som jeg (E. T. Kr.) senere har truffet paa og rejst sammen med. Jeg fik Indtryk af, at han havde det noget smaat. Nu gik jeg fra Klim til Fjerritslev, efter at jeg havde overnattet i Klim”.¹⁷⁾

De Træk om Fortids Skik og Levevis i Klim, som Lars Djernis fortalte, er meddelt i første Afsnit af nærværende lille Arbejde om Folkeliv og Folkeminder

¹⁶ Urban Hansen: Den sorte Mand paa Klim Strand (Fjerr. Avis ⁸/₃ 1922).

¹⁷ Evald Tang Kristensen: Minder og Oplevelser III (1925), 327, 330. Smsts. IV (1928), 352. I ”Fra Klim Sogn” I (nærv. Aarb. 1931, 182, 183, 184) er anført E. T. Kr.s Oplevelser ved Limstensbruddet ved Klim Bjerg.

i Klim Sogn.¹⁸⁾ Her i andet Afsnit er offentliggjort det øvrige foreliggende Stof om Emnet. Det kan nævnes, at *A. C. Svalgaard* har skrevet en Artikel i Fjerritslev Avis den ²⁴/₆ 1924 om Klimegnens Geologi, og at *C. Klitgaard* i Jyllandsposten d. ¹¹/₁₂ 1931 har anført nogle Enkeltheder i Tilslutning til "Fra Klim Sogn" I. Og endelig bør der gøres opmærksom paa, at Skoledirektør *J. K. Jensen*, Horsens, i Fjerritslev Avis d. ¹¹/₁₀ 1928 har skrevet en indholdsrig Artikel om *Hovedgaarden Odde i Klim og Slægten Navl*. Da de nævnte tre Artikler ikke vedrører Folkeliv og Folkedigtning, skal der ikke gøres nærmere Rede for deres Indhold her, hvor det kun har været Opgaven at fremlægge det spredt tilgængelige Stof, som det er lykkedes mig at finde om Klim Sogns gamle Bondekultur og hvad dertil har Tilknytning af Sagn og Tro. Da der imidlertid i mine to Stykker om Klim er hidsat Henvisninger til den øvrige Litteratur, der forefindes om vort Sogn, vil det være let for en fremtidig Lokalhistoriker, der kunde faa Lyst til at skrive en samlet Fremstilling af Klims Historie, at finde i hvert Fald de trykte Kilder om Emnet samt adskillige af de utrykte. En stor Del af Folkemindestoffet fra Klim har ikke været offentliggjort noget Steds før, hvorfor da ogsaa dette mit Bidrag til Oplysning om det gamle Landboliv i Vester Han Herred - ihvor brudstykkeagtigt det end kan synes at være - har sin Berettigelse og udfylder en, omend lille, tom Plads i den lokalhistoriske Litteratur om den Egn i Thisted Amts østligste Herred, der er blevet mest kendt i vort Land, dels ved en folkelig Vækkelse og dels gennem en herlig Digtters folkerejsende Værker.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1932, side 247-263)

¹⁸ Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1931, 182 ff.